

ФЕНОМЕНИТЕ НА СТРАХА В ДИСКУРСА НА РЕЛИГИИТЕ

Любомир Григоров*

THE PHENOMENON OF FEAR IN THE DISCOURSE OF RELIGIONS

DOI: 10.54664/UUVZ2941

Lyubomir Grigorov

Abstract: This article revolves around the question of how different religions view fear. Is it just one side of the coin or does it have a much higher purpose and answers existential questions? The paper attempts to provide an answer, and it considers some other questions in Christianity, Judaism, Islam, and Buddhism.

Keywords: fear; affect; Christianity; Islam; Judaism; Buddhism.

Страхът като един от основните човешки феномени е разпознаван от всички религии в човешката история. Онтологично и семантично му разбиране се преплита в основните теории, като крайна точка на състоянието, като в някои от тях е нещо, от което човек трябва да се пази и страни, а в други неразделна част от „Аз-а“ в настоящия момент и трябва да се приеме. Бидейки едната страна на монетата, симбиозата в чийто ракурс се разглежда, е едновременно с любовта и с душевния мир.

В по-голямата си част „западните“ религии разглеждат страха в две основни форми на проявление. В първият случай става въпрос за неотменната част от съзнанието на човека, свързано с чувството за оцеляване и защита на тленността в съвместното съжителство на материя и дух. Тук говорим за излизането на преден план на инстинкта за самосъхранение, възникващ в живото-

---

* Любомир Пламенов Григоров – докторант в катедра „Психология“, Философски факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“.

застрашаващи ситуации. Интерпретацията на чувството, втъкано от нематериалното върховно божество в лицето на природата за всички живи твари, като възможност за оцеляване. Така, както на нощните пеперуди дава крила с форма на очи на бухал, на хамелеона свойството да променя цвета си в зависимост от околните цветове, на котките с настръхването да изглеждат по-големи, на калмара да се скрие в облак от оцветена течност и още много други примери.

Според тълкуванията на Библията, която е приета за основен канон в християнството, страхът има две състояния. В първото страхът се разбира като природният страх, даденото на човешкият род чувство, полезно в своето проявление, на базата на което човекът е изобретил корабите, заради страха си от дълбоките води, построил е мостове, заради страха си от реките, сътворил е дрехите, заради страха си от студа, сътворил е медицината, заради страха си от болести. Тази природна даденост, както се споменава и в Библията, е сътворена в нейната цялост от Бога (Библия, Битие 1: 1–31) в рамките на шест дена. Точно затова и всичко, което съществува на земята, е дело и тъждественост Нему, затова който изпитва природен страх изпитва страх и от Бога. В тълкуванията на Библията се казва, че този страх само и единствено семантично е наречен страх, но неговото разбиране трябва да е в един по-широк контекст с разбиране за почитително благоговение. За преклонение пред славата и властта Господна от една страна и респект към неговата ярост и гняв „ярост и гняв пък на тия, които упорстват и не се покоряват на истината, а се покоряват на неправдата“ (Библия, Римляни 2: 8). От друга страна: „Доколко корените на страха от Бога са в истинската вяра, дотолкова този уникален вид страх носи БЛАГОСЛОВЕНИЯ“ (Гешанов, 2013: 62).

Относно второто състояние на страха, може да се каже, че му е придадена отрицателна характеристика „Защото Бог не ни е дал дух на боязливост, а дух на сила, любов и целомъдрие“ (Библия, Тимотея 1: 7), или „В любовта страх няма, но съвършената любов пропъжда страха, защото в страха има мъка. Който се бои,

не е свършен в любовта“ (Библия, Йоан 4: 18). Този така наречен „дух на боязливост“ може да надделее над човешката душа. Затова цялата Библия е изпълнена с насърчения срещу тази боязливост, като същността и може да се изразява в страх от това, че сме сами, че сме твърде слаби, че никой не ни чува, че ни липсват физическите потребности и т.н.

Страхът според монотеистичните религии не винаги е бил част от човешката същност. Библията ни казва, че страхът не идва от Бога. Адам и Ева не са познавали страха в райската градина. С избора, който те са взели, откъсвайки „забранения плод“, са станали подвластни на чувства и афекти непознати до този момент, като страха е вече част от тяхната екзистенциалност в модуса на съгрешаването.

В основната книга на християнството се говори още, че спътник на страха е липсата на доверие. Вратата е нещото, което се цели с множественото повторение на конструкта „не се страхувай“. Страхът трябва да се замени с вяра, с доверие към върховното божество, което ще донесе душевно спокойствие и мир.

В предговора към книгата си „The Fear of the Lord: Essays on Theological Method“, Майкъл Алън обръща внимание на пет основни подхода за разбирането на страха в ракурса на теологическото му разбиране, и както той споменава, че дори от гледната точка на един по-научен подход, не трябва да се излиза извън рамките на по-широкия смисъл на конструкта „Страх от Бога“: „Страхът от ГОСПОД е началото на мъдростта ... Притчи 2.5 отива по-нататък, като предполага, че този страх – благоговейна фиксация върху единствения истински Бог – идва чрез приемане и съхраняване, обръщане и прилагане, призоваване и плач, търсене и издирване на самото Божие Слово. Подобни действия заслужават нашите усилия, защото този „страх от Господа“ е в самата основа на цялата мъдрост. „Началото“ говори не само за началото на мъдростта, но и за нейната постоянна основополагаща основа. Тази парола на богословската практика и на цялото съществуване на Християнската религия, служи и като интелектуална аксиома. През последните години теологията беше изкушена, и

проявявайки страх от много други неща, освен от Господ. И все пак теоцентризмът не може да бъде изоставен, сякаш е просто първоначална позиция или начална точка. Християнското богословие, ако иска да бъде вярно на името си, трябва винаги да проявява страх от единствения жив и истински Бог“ (Allen, 2022).

В ракурса на ранните произведения и тълкувания на страха в религията, Сър Уилям Айлофи през 1700 година публикува трактат по тематика за емоциите, озаглавен „The government of the passions according to the rules of reason and religion“, в който разглежда страха от Бога като част от самото съществуване на Човека, въпреки неговите светски правила и закони: ”Страхът от Бога (казва Божественият текст) е началото на Мъдростта: това е, с други думи, поддръжникът на добродетелта и основата на благочестието. Порокът щеше да стане безочлив и законът безполезен, ако природата не беше заложила тази страст в човешката душа и не беше накарала най-дръзкия престъпник да очаква наказанието: И Съдията може да издаде Присъда, но на база известните факти; докато този верен служител на Божието отмъщение кара виновният да трепери всред приятели и да не се радва нито на почивка, нито на сигурност както в градовете, така и в пустините“ (Ayloffé, 1700).

В друга монотеистична религия, а именно исляма, също се открива разлика в разбирането за страха от гледна точка на същностното му осмисляне и разделянето му по отношение на доброто и злото. Обективният или полезен, даден свише страх, може да се разглежда и като боязън, съпътстваща човека до края на материалния му живот. Всеки човек е подвластен на естествения страх от природните явления и нещата, които представляват опасност. Той е този, който го спасява от тези опасности, като неговата форма може да бъде тревога, вълнение, опасения, паника, ужас.

Както Библията, така и Корана, разглежда и напътства в страха от върховното божество „Наистина тези, които без да са го виждали, боят се те от своя Господар, защото очаква ги тях опрощение и награда велика“ (Коран, Господството 67: 12). По

този начин чрез тази смиреност, причинена от вярата и страха от Аллах, човек възпитава това чувство в себе си, изучавайки религията и размишлявайки върху това, което го очаква във Вечния свят. По същият начин в ислямската религия страхът е неразривно свързан с вярата. Колкото по-силно е убеждението, че наследването на повелите води до вечна гибел, толкова повече се увеличава влиянието на страха към божеството „Две градини има за този, който се бои да застане пред своя Господар“ (Коран, Всемиловичивият 55:46).

От друга гледна точка, страхът се разглежда и като изпитание: „А ние ще ви изпитваме със страх, глад, намаляване по малко на стока, хора и плодове. Ей Пейгамбер, възрадвай търпеливите с блага вест. Тези които търпят, когато тях ги сполети голяма беда, казват: Наистина ние принадлежим само на Аллах и в края на краищата ние ще се завърнем при Него. Именно за тях са благословията и милосърдието на техния Господар и само те са на Правия Път“ (Коран, Бакара 2: 155–157). С този аят от сура Ал-Имран се постулира, че постигането на безрезервната вяра и духовно блаженство като най-висока цел ще бъде придружено от изпитания от различно естество и сила, като само тези които стоически приемат негодите и изпитанията ще могат да достигнат до душевно съединяване с върховното божество.

Тълкуването на греховете според Корана трябва да води до чувството за страх от вътрешна болест на вярващия човек. Ако това не е така, значи той няма истинска вяра в сърцето. Греховете са големи опасности в човешкия живот. Тези, които не правят разлика между добро и лошо и с всяко следващо действие творят грехове, отвеждайки ги до по-голямо непокорство. То, в крайна сметка, води до вечна гибел: „Знай, че няма друго божество освен Аллах. На него моли се ти за опрощение и на твоите грехове, и на греховете на вярващите мъже и жени! Знае Аллах и местата по които ходите и стъпвате вие, но и местата където ще се установите“ (Коран, Мохамед 47: 19). И още „...само виж ти как гледат към тебе онези, сърцата на които обхванати са от болест, като получили са те смъртен припадък. Но нека да се стовари върху главите им, това от което те се боят“ (Коран, Мохамед 47: 20).

Един от много почитаните арабски мистици и философи Мевляна Джалал ад-Дин Мухаммад Руми казва, че повечето хора се страхуват от смъртта, но от смъртта на сърцето е онова, от което наистина трябва да се страхуват (Руми, 2012).

Следващата религия, която също разглежда страха, е юдаизма. Страхът според нея е съблюдаване на единството с Бога, като по същият начин, както разгледаните до момента, няма нищо общо с оня страх, който носи тъмнина. За някои тълкуватели на Танах, той е наречен мъдрият страх, защото бива разгледан като следствие в своята своеобразна метаморфоза на любовта и разбирането на великата отговорност пред Бога. Надмогването на този страх, носи здраве, енергия и едно по-дълбоко разбиране. Да умееш да се страхуваш, това е висше умение и се изисква голямо и дълбоко разбиране. Да умееш да се страхуваш от Бога, означава да постигнеш неговите качества (Schipper, 2019).

Според разбирането на юдаизма, се различават три вида страх. Първият е вече споменатия „мъдр страх“, този, който води началото си от величието и отговорността пред Всемогъщото Начало, пред най-съкровения изисквания на любовта. Хората, които са нарушили божествените канони на любовта, се отчайват и депресират. Който посегне на тази област, той тръгва назад в развитието си.

Вторият страх, може да се нарече „неразумният страх“. Това е страхът от болести, от трудности и неуспехи в живота, от това, че екипът в който човек работи, няма да го допусне, от липсата на достатъчни условия за живот, от това, че нямаш жилище и др. Всичко това е неоснователен страх. На пръв поглед той изглежда логичен, но реално той няма основание според Танах, понеже е неразумен.

Третият страх е „страхът от ада и наказанията“. Съгласно тълкуванията на Тора, човек се съобразява и спазва заповедите на бога с цел определена облага или осъществяване на желания. Този вид страх също може да прерастне в болест и нарушаване на вътрешната хармония от безпокойството, породено от очакваната крайна цел. С други думи, разбирането на подобен вид

безпокойство е породено от опит за търговия с бога, което е заклеено (Schipper, 2019).

Въпросът за греха и връзката му със страха е разгледан и в юдейската религия. Според Кабала грехът не съществува изначално, той е създаден от човека и той е генезисът, поради което грехът се заражда и съществува. Ако човекът достигне божествената любов, то грехът няма да има почва за развитие и причина за съществуване.

В източните религии въпросът за разбирането на страха, стои в по различен ракурс, поради изначалната разлика за разбирането на света, ролята и мястото на човека в него. За будизма например, страхът е проекция на вътрешния свят и неговата роля е същият да бъде подтиснат, като това зависи от възприятието. Реално страхът се възприема като податливост на фантастични образи, вземащи превес във вътрешния ни свят. Ако човек не носи любов и мир в душата си, тези образи срещат по-малко съпротивителни сили и тази територия е по-плодотворна за засаждането на страха. Егоизмът, неудовлетвореността и завистта не са полезни в социалната комуникация. Това, според будизма, са вътрешни чувства, носещи зародиш на конфронтация, а всеки който е във война, трябва да се страхува: „Тези, които се страхуват от това, от което не трябва да се страхуват, и които не се страхуват от това, от което трябва да се страхуват, са хора с много погрешни възгледи и те вървят по пътя надолу“ (Буда, 2006:73). Един от основните принципи за справяне със страха е признаване на настоящето.

Друг начин за разбирането на страха и неговото влияние се посочва в отхвърлянето, което изпитваме към страданието, в следствие на страха като отрицателна емоция. Разграничават се болката и страданието, като за първата се казва, че е неизбежна, защото е свързана с разбирането на страха, а второто не е задължително, поради различните начини на приемане. За да се справим със страха, трябва да знаем как да се справим с болката, като тя губи голям част от силата си с приемането и оставянето тя да съществува.

Във времеви аспект, разбирането за страха се полага в миналото и бъдещето. Страховити и болезнени случаи от миналото могат да останат фиксирани, да влияят и оставят дълбока следа с присъствието си върху настоящето, което предполага нагласата, че подобни неща могат да се случат отново. Аналогично е разбирането за бъдещето, като там по-скоро ни плаши неизвестността на утрешния ден.

Интересно е и разбирането на привързаността или принадлежността в един по-широк смисъл и връзките със страха. На противоположния полюс на принадлежността е духовният мир. Прието е в монотеистичните религии да се казва, че ние „имаме“ мир, „имаме“ щастие или „имаме“ любов, но в будизма не се говори за „имането“ а дори напротив, за отделяне на притежателното, да спре да „има“. Нищо в живота не принадлежи нам, нито в материален, нито в духовен аспект. Всичко, което ни заобикаля, е преходно, затова страхът от загуба на притежание няма същия заряд.

Бидейки един от полюсите на разбиране, различните религии подхождат по различен начин към страха. Част от тях, поради близката си същност, го разглеждат по един почти идентичен начин с постулирането на отказ от него, „Не се страхувай“. В други религии, подходът е по-различен, страхът е част от нас и ние трябва да го приемем, защото той съществува тук и сега. Но всички казват, че трябва да има воля, че човек без воля не може да преодолее своите страхове, защото в противен случай, нашият живот винаги ще протича в прегръдките на страха.

„Единственото, от което трябва да се боим, е самият страх“ – (по Франклин Д. Рузвелт).

БИБЛИОГРАФИЯ / REFERENCES

Буда. (2006) Дхаммапада. София: Фама. // Buda. (2006). Dhammapada. Sofia: Fama.

- Гешанов, Х.** (2013) София: Бъдеще и надежда // **Geshanov, H.** (2013) Sofiya: Badeshte i nadezhda.
- Коран.** (2009) София: Българска мултимедийна компания // **Koran.** (2009) Sofiya: Balgarska multimediyna kompania.
- Руми, Д.** (2012) Мъдрости за Живота. София: Прозорец // **Rumi, D.** (2012) Madrosti za Zhivota. Sofiya: Prozorets.
- Библия.** (1992) София: Светия синод на българската църква. // **Bibliya.** (1992) Sofiya: Svetiya sinod na balgarskata tsarkva.
- Allen, M.** (2022) *The Fear of the Lord: Essays on Theological Method.* London: T&T Clark
- Ayloffe, W** (1700) *The government of the passions according to the rules of reason and religion.* London. Printed for *J. Knapton*, at the *Crown* in *St. Paul's Church-Yard*
- Schipper, H.** (2019) *The Messiah revealed in the Holy Scriptures.* Veenendaal: Boaz World Word.